

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΗΘΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

«Αρχές ηθικής και δεοντολογίας στην επιστημονική έρευνα: Μία εισαγωγή»
Εκπαιδευτικό Σεμινάριο της Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας σε συνεργασία με την Ε.Η.Δ.Ε. ΠΑ.ΜΑΚ.

***Αρχές ηθικής και δεοντολογίας της έρευνας στις
Κοινωνικές και Ανθρωπιστικές επιστήμες***

Ιωάννης Μάνος
Αναπληρωτής Καθηγητής, Τμήμα ΒΣΑΣ
Πρόεδρος της Ε.Η.Δ.Ε. του ΠΑ.ΜΑΚ.
Τετάρτη, 6/4/2022

Στοχοθεσία του σεμιναρίου

«Αρχές ηθικής και δεοντολογίας στην επιστημονική έρευνα:
Μία εισαγωγή»

- Ευαισθητοποίηση κατανόηση, διάδοση και εφαρμογή των αρχών αυτών
- Κατάρτιση πάνω στα εννοιολογικά και μεθοδολογικά εργαλεία της εφαρμογής των Α.Η.&Δ.
- Δημιουργία "κουλτούρας μάθησης" για τις Α.Η.&Δ.
- Διαρκής συνεργασία και διάλογος της Ε.Η.Δ.Ε. με τα μέλη της ερευνητικής κοινότητας

Ενότητες της παρουσίασης

- Τί είναι οι Α.Η.&Δ.;
- Μέσα από ποιες συνθήκες δημιουργήθηκαν;
- Συστηματοποίηση κανόνων και βασικές παραδοχές
- Α.Η.&Δ. στις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες
- Οι Α.Η.&Δ., τα ερευνητικά ιδρύματα και οι ερευνητές/τριες

Αρχές ηθικής και δεοντολογίας στην έρευνα: «*Τί είναι;...*»

Σύνολο κανόνων και **οδηγιών** που ορίζουν το **‘καλό’** και το **‘κακό’** καθώς και το **‘σωστό’** και το **‘λάθος’** για τη διεξαγωγή της **επιστημονικής έρευνας** και, σε άμεση σχέση με αυτή, και την **κοινωνία**

Αρχές ηθικής και δεοντολογίας στην έρευνα: *«Πώς προέκυψε η ανάγκη αυτή;...»*

Χαρακτηριστικά παραδείγματα:

- Πειράματα της ναζιστικής Γερμανίας
- Tuskegee Syphilis Study (1932-1972)
- Πειράματα Milgram (1961-63)

Αρχές ηθικής και δεοντολογίας στην έρευνα: Συστηματοποίηση κανόνων

- Κωδικοποίηση των Α.Η.&Δ. με ηθικές αξίες ως υποδείξεις για την ερευνητική δραστηριότητα
- Σύσταση κανονιστικών κειμένων ως κανονισμοί παγκόσμιας ισχύος (Κώδικας Νυρεμβέργης, 1948, Διάσκεψη του Ελσίνκι, 1965)

Αρχές ηθικής και δεοντολογίας στην έρευνα: Συστηματοποίηση κανόνων

- Κώδικας της Νυρεμβέργης (1947)
- Διακήρυξη του Ελσίνκι (1964)
- Κώδικες επιστημονικών ενώσεων (*Code of Ethics, International Sociological Association, Code of Ethics, British Psychological Society, Ethics guidelines, British Educational Research Association*)
- UNESCO's Universal Declaration on Bioethics and Human Rights
- Convention on Human Rights and Biomedicine (Oviedo Convention) 1996
- European Charter of Fundamental Rights
- Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων, GDPR 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου

Αρχές ηθικής και δεοντολογίας στην έρευνα: Συστηματοποίηση κανόνων

Η **επιστημονική έρευνα** παράγει **γνώση**,
η οποία είναι **κοινωνικό αγαθό**
και χρησιμοποιείται προς **όφελος**
του **κοινωνικού συνόλου**

Αρχές ηθικής και δεοντολογίας στην έρευνα: Συστηματοποίηση κανόνων

Η ερευνητική κοινότητα αναλαμβάνει
την **ευθύνη** για αυτό που κάνει και την
ηθική υποχρέωση να επιδιώκει τα
αποτελέσματα να συμβάλουν
στο καλό της κοινωνίας

Αρχές ηθικής και δεοντολογίας στην έρευνα: Συστηματοποίηση κανόνων

Ζητούμενο η **προστασία** των
συμμετεχόντων/ουσών στην έρευνα και
των **ερευνητών/τριών**
και η **αξιοπιστία** και **εγκυρότητα**
της παραγόμενης **γνώσης**

Αρχές ηθικής και δεοντολογίας στην έρευνα: Συστηματοποίηση κανόνων

- Αυτονομία των προσώπων
- Ωφέλεια
- Μη βλάβη
- Δικαιοσύνη

Ηθικά και δεοντολογικά ζητήματα στις κοινωνικές & ανθρωπιστικές επιστήμες

- Ανθρώπινα έμβρυα
- **Άνθρωποι**
- Ανθρώπινα κύτταρα/ιστοί
- **Προσωπικά δεδομένα**
- Ζώα
- Χώρες εκτός Ε.Ε.
- Περιβάλλον, υγεία & ασφάλεια
- Διπλή χρήση (dual use)
- Εφαρμογές «Civilian Focus»
- Χρήση της έρευνας για κακόβουλους σκοπούς
- Άλλα ζητήματα – AI (HE)

Ηθικά και δεοντολογικά ζητήματα στις κοινωνικές & ανθρωπιστικές επιστήμες

- Έρευνα με (εθελοντική) συμμετοχή ανθρώπων
- Συλλογή δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα

Ηθικά και δεοντολογικά ζητήματα στις κοινωνικές & ανθρωπιστικές επιστήμες

Παράδειγμα έρευνας:

- Έρευνα για τη **βελτίωση** της **λειτουργίας** **σωφρονιστικών καταστημάτων** και της σχετικής **πολιτικής** για την **διαβίωση** των **τροφίμων**, της **επικοινωνίας τους με μέλη οικογένειας** και τη **ένταξή τους στην κοινωνία** μετά την ολοκλήρωση της κράτησής τους

Πεδία μελέτης:

- *Ισχύον νομικό πλαίσιο*
- *Εργαζόμενοι στα καταστήματα*
- *Τρόφιμοι των καταστημάτων*
- *Οικογένειες των τροφίμων*

Μεθοδολογία έρευνας:

- *Ποιοτικές και ποσοτικές μέθοδοι έρευνας*

Ηθικά και δεοντολογικά ζητήματα στις κοινωνικές & ανθρωπιστικές επιστήμες

Η ηθική διάσταση

Ερωτήσεις
για την ευθύνη ερευνητών/τριών
απέναντι στα άτομα που συμμετέχουν στην
έρευνα
σχετικά με τα οφέλη
και/ή τις αρνητικές συνέπειες
που μπορεί να επιφέρει σε αυτούς και τις
κοινότητές τους η έρευνα

Η δεοντολογική διάσταση

Ερωτήσεις
για τις πρακτικές που πρέπει
να ακολουθηθούν
κατά την έρευνα
ώστε να εξασφαλιστούν
το όφελος και η μη βλάβη

Ηθικά και δεοντολογικά ζητήματα στις κοινωνικές & ανθρωπιστικές επιστήμες

Η ηθική διάσταση

Πώς πρέπει να ενεργούν οι ερευνητές/τριες για μη θέσουν σε κίνδυνο τους ανθρώπους που μελετούν και τις κοινότητές τους;

Σύνολο ηθικών αρχών

Η δεοντολογική διάσταση

Πώς πρέπει να διεξάγεται η έρευνα ώστε να ανταποκρίνεται στις υποχρεώσεις μας για ακεραιότητα και αξιοπιστία των ευρημάτων;

**Σύνολο επιστημονικών
πρακτικών**

Ηθικά και δεοντολογικά ζητήματα στις κοινωνικές & ανθρωπιστικές επιστήμες

Σεβασμός σε:

- αξιοπρέπεια του ανθρώπου,
 - προσωπική αυτονομία,
 - βιολογική και πνευματική ακεραιότητα των προσώπων,
 - πνευματική ιδιοκτησία
 - προσωπικά δεδομένα
 - ζωή, φύση & περιβάλλον
- Αξιοπιστία
 - Αμεροληψία /
 - Εντιμότητα
 - Ίση μεταχείριση
 - Προσήλωση στην επιστημονική αλήθεια
 - Λογοδοσία & Διαφάνεια

Αρχές ηθικής και δεοντολογίας στην έρευνα: *«Πότε δεν τις εφαρμόζουμε;...»*

Όταν
αναγκάζουμε/χειραγωγούμε/
πιέζουμε/εξαπατούμε κάποιον/α
και οδηγούμε/επιβάλλουμε να κάνει κάτι που δεν
θα το έκανε
με τη δική του/της θέληση

Αρχές ηθικής και δεοντολογίας στην έρευνα: *«Πότε δεν τις εφαρμόζουμε;...»*

Εκθέτουμε σε μία σειρά από πιθανούς κινδύνους και βλάβες τους/τις συμμετέχοντες/ουσες, τους οικείους τους κτλ. (π.χ. σωματικές, ψυχολογικές, κοινωνικές, οικονομικές, νομικές κ.ά.)

Ηθικά και δεοντολογικά ζητήματα στις κοινωνικές & ανθρωπιστικές επιστήμες

Ενημέρωση των συμμετεχόντων/ουσών για την έρευνα

- **Ρητά** διατυπωμένες διαδικασίες συναίνεσης (τρόποι συμμετοχής, εμπιστευτικότητα, συμβολή/οφέλη/κίνδυνοι)
- Επικοινωνία **συγκεκριμένων** πληροφοριών σχετικά με την προτεινόμενη έρευνα (θέμα, σκοπός, μεθοδολογία ερευνητής/τρια, στοιχεία επικοινωνίας κτλ.)

Ηθικά και δεοντολογικά ζητήματα στις κοινωνικές & ανθρωπιστικές επιστήμες

- **Συγκατάθεση/συναίνεση** των συμμετεχόντων /ουσών ως προς τη συμμετοχή τους στη διεξαγωγή της έρευνας (γραπτή ή προφορική)

Ηθικά και δεοντολογικά ζητήματα στις κοινωνικές & ανθρωπιστικές επιστήμες

Δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα (ΔΠΧ):

- Συλλογή (κατηγορίες ΔΠΧ)
- Προστασία
- Επεξεργασία
- Παρουσίαση

Ηθικά και δεοντολογικά ζητήματα στις κοινωνικές & ανθρωπιστικές επιστήμες

«Διαδικαστική ηθική»
(Procedural ethics)

Κανονιστικό πλαίσιο
εφαρμογής των Α.Η.&Δ.

«Ηθική στην καθημερινή πράξη»
(Ethics in practice)

Εφαρμογές κατά θέμα,
πεδίο έρευνας και
μεθοδολογία

Ηθικά και δεοντολογικά ζητήματα στις κοινωνικές & ανθρωπιστικές επιστήμες

«Διαδικαστική ηθική»
(Procedural ethics)

Γενικές κατευθυντήριες
γραμμές για κάθε πεδίο,
θέμα έρευνας και
μεθοδολογία

«Ηθική στην καθημερινή πράξη»
(Ethics in practice)

- Μεταβαλλόμενες και δυναμικές συνθήκες έρευνας
- Διαφορές πεδίων (κοινωνική οργάνωση, κώδικες συμπεριφοράς, περιεχόμενο αξιών (ηθικό/ανήθικο, σωστό/λάθος, καλό/κακό)
- Ιδιαιτερότητες οικονομικών και κοινωνικοπολιτικών και πολιτισμικών συμφραζομένων

Ηθικά και δεοντολογικά ζητήματα στις κοινωνικές & ανθρωπιστικές επιστήμες

- Συνδυαστική και αλληλοσυμπληρωματική χρήση των δύο προσεγγίσεων
- Αμφίδρομη και διαδραστική διαδικασία

Αρχές ηθικής και δεοντολογίας στην έρευνα: Υποχρεώσεις ερευνητών/τριών & ερευνητικών ιδρυμάτων

Ο **έλεγχος** της ηθικής και δεοντολογίας **από** την ίδια την **ερευνητική κοινότητα**:

- Οι ερευνητές/τριες πρέπει να είναι ενήμεροι/ες για τις Α.Η.&Δ. και να έχουν επίγνωση των ζητημάτων της εφαρμογής τους
- Δημιουργία δομών, διαδικασιών και την υιοθέτηση κανονιστικών κειμένων που υποστηρίζουν την ερευνητική κοινότητα (Ε.Η.Δ.Ε.)

Αρχές ηθικής και δεοντολογίας στην έρευνα: Υποχρεώσεις ερευνητικών ιδρυμάτων

- Οι **Ε.Η.Δ.Ε.** υποστηρίζουν το ερευνητικό προσωπικό στην εκπόνηση έρευνας και διασφαλίζουν ότι η διεξαγωγή της έρευνας διέπεται από τις Α.Η.&Δ. και ακολουθεί τις ορθές επιστημονικές πρακτικές
- ΠΑΜΑΚ:
 - *Κώδικας Ηθικής & Δεοντολογίας της Επιστημονικής Έρευνας*
 - *Κανονισμός Εφαρμογής Αρχών και Λειτουργίας της ΕΗΔΕ*

Αρχές ηθικής και δεοντολογίας στην έρευνα: Υποχρεώσεις ερευνητών/τριών

- Εγείρουν οι ερευνητικοί στόχοι ηθικά ζητήματα; [Διαρκές ερώτημα κατά τη σύλληψη, σχεδιασμό, συλλογή δεδομένων, ανάλυση και παρουσίαση]
- Απαιτεί η ερευνητική διαδικασία λήψη ηθικά ευαίσθητων αποφάσεων που αφορούν τη συλλογή, επεξεργασία και παρουσίαση;

Αρχές ηθικής και δεοντολογίας στην έρευνα: Υποχρεώσεις ερευνητών/τριών

- Ευαισθητοποίηση για τις πιθανές συνέπειες που μπορεί να επιφέρει η επικοινωνία μας και, γενικότερα, η έρευνά μας στους/τις συμμετέχοντες/ουσες.
- Καλή γνώση των τεχνικών συλλογής δεδομένων και επίγνωση των πλεονεκτημάτων και μειονεκτημάτων των μεθόδων και των τεχνικών που θα επιλέξουμε.
- Διαρκής αναστοχασμός για τις μεθοδολογικές και άλλες επιλογές και τις επιπτώσεις των αποφάσεών μας απέναντι στους ανθρώπους και τις κοινότητες που μελετούμε